

Н. С. Узунова,
Університет економіки та управління, м. Сімферопіль

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

N. Uzunova,
University of Economics and Management, Simferopol

FORMATION OF AN INSTITUTIONAL — INNOVATIVE MECHANISM TO REGULATE THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE

Уточнено сутнісне трактування інституційно-інноваційного механізму розвитку аграрної сфери. Визначено основні засади державної аграрної політики, що зазначені в нормативно-правових документах та законодавчій базі України. Охарактеризовано інноваційний потенціал аграрної сфери, який забезпечує здатність останньої до інноваційного розвитку. Сформовано концептуальну модель регулювання розвитку аграрної сфери, яка охоплює систему взаємодії заходів, спрямованих на активізацію і накопичення інноваційного потенціалу аграрної сфери. Визначені джерела фінансового забезпечення для розвитку сільськогосподарського виробництва.

Specifies the essential interpretation of institutional innovation mechanism of agrarian sector. The basic principles of state agricultural policy, referred to in legal documents and legal framework of Ukraine. The characteristic of the innovative potential of agricultural sector, which provides the ability of the latter to innovation. Formed the conceptual model of regulation of agricultural sector, which covers interaction system of measures aimed at enhancing the accumulation and innovation potential of agricultural sector. Identified sources of financial support for the development of agricultural production.

Ключові слова: розвиток аграрної сфери, інституційно-інноваційний механізм регулювання, інноваційний потенціал.

Key words: the development of agricultural sector, institutional-innovative mechanism of regulation, innovation potential.

ВСТУП

Формування інституційно-інноваційного механізму регулювання розвитку аграрної сфери може ґрунтуватися на цільовій настанові процесу модернізації, а структура завдань, що вирішуються за допомогою даного механізму, може бути представлена у вигляді окремих проектів або навіть сукупності взаємопов'язаних проектів, утворюючи деяку систему адекватних реакцій на впливи зовнішнього середовища.

Механізм регулювання розвитку аграрної сфери на всіх його рівнях досліджувався в багатьох наукових дослідженнях і практичних напрацюваннях вітчизняних вчених-економістів у сфері агропромислового виробництва. До числа таких можна віднести: О.В.Алейнікову, В.Г. Андрійчука, Г.В. Балабанова, П.С.Березовського, П.І. Гайдуцького, В.М. Геєця, М.В. Гладія, Б.М. Данилишина, М.І. Долішного, М.Х.Корецького, О.В. Крисального, І.І. Лукінова, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина та інших. Але багато питань цієї проблеми, пов'язаних з визначенням суті, функцій, завдань та регіональних особливостей регулювання аграрної сфери, детал-

ізацією елементного складу інституційно-інноваційних механізмів регулювання розвитку в сучасних умовах реформування аграрної сфери вимагають подальшого більш глибокого дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Чіткого визначення поняття "механізм державного регулювання" на сьогодні не існує. У науковій літературі ця категорія трактується по-різному і розглядається у взаємозв'язку і взаємозалежності з поняттям "механізм управління". Так, О. Ком'яков вважає, що механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки" [1, с. 8]. Інші дослідники доводять, що основними складовими механізму державного регулювання економіки ринкового типу є планування, програмування, структурна і податкова політика, регулювання цін [2, с. 60].

Також відсутня однаковість поглядів вчених стосовно тлумачення сутності державного регулювання аграрної сфери.

В.Г. Андрійчук під державним регулюванням аграрного сектора розуміє систему економічних, фінансових, юридично-правових, організаційних і соціальних заходів, здійснюваних державою для ефективного і стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва та повного забезпечення населення якісним продовольством за прийнятними ринковими цінами [3, с. 57]. На думку О.П. Зінченко, державне регулювання аграрного сектора економіки є системою заходів впливу на нього з метою створення оптимальних умов розвитку [4, с. 25]. О.В. Алейнікова вважає, що під "державним регулюванням агропродовольчого сектора економіки" варто розуміти опосередкований, тобто здійснюваний переважно економічним стимулюванням, управлінський вплив на соціально-економічні процеси (розподіл, обмін і споживання) як у державному, так і приватному секторах аграрного сектора економіки" [5, с. 16]. М.А. Латинін вважає, що механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки — це спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення визначеної мети та розв'язання протиріч. При цьому економічні функції держави визначають напрями її діяльності, завдання і цілі, а механізм державного регулювання забезпечує способи їхньої реалізації [6, с. 32—33]. Відтак, більшість трактувань базується на розумінні механізму державного регулювання аграрного сектора як системи заходів, здійснюваних державою за допомогою визначених форм і методів.

Відповідно, на нашу думку, інституційно-інноваційний механізм державного регулювання розвитку аграрної сфери — це інституційно-інноваційний вплив на соціально-економічні процеси (розподіл, обмін і споживання) як у державному, так і приватному секторах аграрної сфери, який ґрунтується на функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів реалізацію цільових завдань розвитку.

До базових завдань органів державного регулювання розвитку аграрної сфери, на наш погляд, необхідно віднести:

- визначення мети, завдань та моделі розвитку на макро-, мезо- та макrorівнях аграрної сфери;
- ідентифікація регулятивних цілей та обмежень;
- формування правил співробітництва;
- координування інтересів на умовах збалансованості;
- стимулювання економічних процесів;
- моніторинг виконання планових завдань і аналіз розвитку;
- контроль.

Розглянемо сутність першого завдання, а саме: визначення мети, завдань та моделі розвитку, а також способи її практичної реалізації в аграрній сфері країни.

Сьогодні згідно із Законом України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р." від 18 жовтня 2005 р., № 2982-IV, державна аграрна політика спрямована на досягнення таких стратегічних

цілей: гарантування продовольчої безпеки держави; перетворення аграрного сектора на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави; збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації; комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі [7].

Для досягнення цілей державної аграрної політики зазначеним вище Законом визначені такі завдання:

- розвинутий агросектор з надійним ринком збуту, існуванням державного замовлення і державних інвестицій;

- експортно-орієнтований, багатоукладний аграрний сектор з елементами концентрації, кооперації, спеціалізації, де держава повинна взяти на себе питання реалізації надлишкової продукції;

- аграрний сектор, який вирішує соціальні питання людей, а також забезпечений кадрами і професіоналами-керівниками;

- аграрний сектор, який забезпечує продовольчу безпеку держави.

У підсистему операційних цілей відповідно до вище зазначених завдань необхідно включити:

- підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва;

- гарантування продовольчої безпеки держави;

- забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках;

- технічне та технологічне оновлення аграрного виробництва;

- створення цивілізованих умов для проживання в сільській місцевості.

До принципів, на базі яких повинен відбуватись стратегічний розвиток агропромислового виробництва, необхідно віднести:

- відповідальність держави за стан справ в агропромисловому виробництві;

- нарощування інвестиційного потенціалу та інноваційності;

- спеціалізацію, кооперацію, кластеризацію та концентрацію виробництва;

- використання енергозберігаючих та енергоефективних технологій;

- нарощування експортного потенціалу галузі;

- відповідність вимогам ЄАП та СОТ;

- екологізацію господарської діяльності;

- захист і підтримання належного стану навколишнього природного середовища;

- спрямованість на добробут селян та їх соціальний захист;

- залучення всіх зацікавлених сторін до досягнення цілей стратегічного розвитку галузі.

Реальні модернізаційні, інноваційно-інвестиційні зміни в аграрній сфері представляють собою не лише безпосередньо інноваційний процес, але включають і інноваційний потенціал, т. т. можливий динамізм системи чинників і умов, необхідних для здійснення подальшого розвитку. Інноваційний потенціал по своїй суті є дзеркальним відображенням інноваційних процесів, які відбуваються в різних сферах національної економіки. Проте і тепер ототожнюють його з комплексним об'єд-

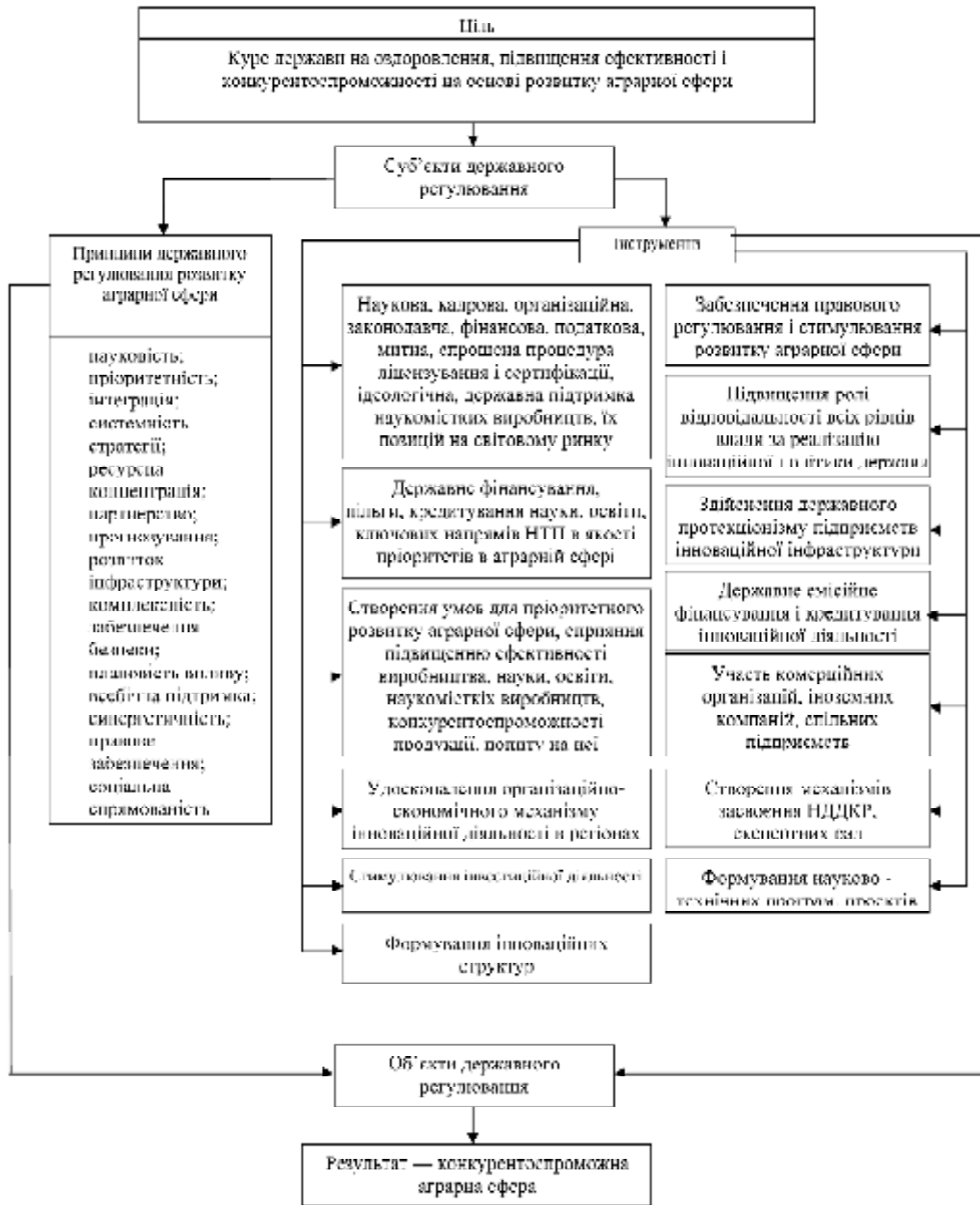

Рис. 1. Концептуальна модель інституційно-інноваційного регулювання розвитку аграрної сфери

Джерело: розроблено автором.

нанням наукового, інтелектуального, творчого, фінансового або науково-технічного потенціалів. На наш погляд, інноваційний потенціал необхідно розглядати як сукупність матеріальних і трудових ресурсів, організаційних, інформаційних і наукових складових, фінансових умов, які знаходяться в діалектичному взаємозв'язку і функціонують як одне ціле, створюючи оптимальні умови для ефективної аграрної сфери [8, с. 68].

Інноваційний потенціал аграрної сфери забезпечує здатність останньої до інноваційного розвитку. Він характеризує можливості сприймати досягнення науки і забезпечувати на цих основах постійне відтворення, технічне і технологічне переозброєння виробництва, освоєння нових видів конкурентоздатної продукції, що може задовольняти потреби споживачів. Інтенсифікація інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві повинна сприяти росту ефекту використання ресурсної

складової і, відповідно, модернізаційного потенціалу в цілому. Тому модернізаційний потенціал є інтегральним поняттям виробничого і наукового потенціалів. Можна погодитися, що в мережевій моделі руху нового знання модернізаційний потенціал — це ядро загального потенціалу організації, складовими елементами якого є виробничо-технологічна, науково-технічна, фінансово-економічна, кадрова, організаційно-управлінська служба з їх потенціалами.

Спираючись на існуючу точку зору про необхідність розробки механізму активізації інноваційної діяльності в аграрній сфері в руслі державної політики інноваційного розвитку, сформовано концептуальну модель регулювання розвитку аграрної сфери (рис. 1), яка охоплює систему взаємодії заходів, спрямованих на активізацію і накопичення інноваційного потенціалу аграрної сфери. Отже, державний вплив на інноваційний потен-

Рис. 2. Складові системи регулювання ринку аграрної продукції

Джерело: розроблено автором.

ціал аграрної сфери має носити інтегрований характер, що передбачає організаційно-економічне і техніко-технологічне оновлення агропромислового виробництва; на базі розроблених принципів дії державної інноваційної політики на відтворення інноваційного потенціалу аграрної сфери, що дозволяють реалізувати інтегрований підхід до розвитку сільського господарства, а також конкурентоспроможності видів економічної діяльності і регіону для підвищення попиту на кваліфіковані кадри, результати НДДКР, новітні техніку і технології. В даному контексті можна визначити модернізаційний механізм регулювання розвитку аграрної сфери як комплексне поєднання елементів, принципів, суб'єктів, об'єктів, інструментів регулювання, що активізують таку організаційно-інституціональну та економічну діяльність, яка трансформує застарілі організаційно-технологічні усталени виробничої структури з метою підвищення рівня результативності аграрної сфери та конкурентоспроможності її продукції.

З позицій реалізації інноваційного механізму важливим є уточнення спрямованості його складових та функціонального навантаження елементів.

Так, для підвищення ефективності використання наукового потенціалу НААН, на думку вчених, потрібно удосконалення її діяльності, поряд з іншими, у напрямі:

— структурної перебудови системи НААН, створення інтегрованої з науково-дослідною мережею НААН інноваційної інфраструктури і корпоратизації науково-інноваційних стосунків;

— створення системи капіталізації і комерціалізації об'єктів прав інтелектуальної власності науково-дослідних установ, авторів науково-інноваційних досягнень [9, с. 8—12].

Стає все більш очевидним, що саме регіональний масштаб є найбільш прийнятним для розгортання плідної інноваційної діяльності, оскільки її передумовою є локалізація різних інноваційних структур. Формування і функціонування ринку інновацій вимагає цілового ряду інститутів забезпечення, до яких належать освітні установи, інформаційна мережа, Земельний банк і центри впровадження технологій.

Велике значення для розвитку сільськогосподарського виробництва має інше джерело фінансового забезпечення — державна підтримка. Основною її формою є субсидування у вигляді дотацій і компенсацій, здійснюване нині, як з державного, так і регіонального бюджету. Отже, в третій: державна підтримка в сучасних умовах потрібна як гарантія збереження і росту виробничого потенціалу реально функціонуючого великого сільськогосподарського виробництва.

Головні напрями державного регулювання економічних стосунків в агропромисловому виробництві полягають: в стратегічному управлінні, довгостроковому прогнозуванні, що визначає основні тенденції економічного розвитку аграрного сектора на досить тривалий період і виявленні можливих моментів майбутніх розривів в цих тенденціях на основі поетапного формування і розвитку ринків продовольства; у розробці стратегічних концепцій по використанню і розвитку ресурсів

агропромислового виробництва (земельних, трудових і фінансових) в загальній системі економічного зростання; у визначенні конкретних цілей розвитку агропромислового виробництва з використанням засобів їх досягнення на основі бізнес-планування і інноваційно-інвестиційних проектів.

Державна підтримка сільських товаровиробників є невід'ємною частиною складної системи державного регулювання аграрної сфери в ринкових умовах (рис. 2).

При цьому завдання державного регулювання полягає, по-перше, щоб не допустити високого рівня цінової інфляції і, по-друге, забезпечити необхідну доходність сільськогосподарського виробництва.

Система впливає на попит і пропозицію сільськогосподарських товарів, міжгалузевий обмін в аграрній сфері з метою створення рівних умов для отримання доходів, соціальний розвиток села, поліпшенні природоохорони при поетапному переході від системи державної підтримки агропромислового виробництва, орієнтованої в основному на дотування виробництва, компенсацію виробничих витрат і централізоване кредитування, що склалася, до системи, що передбачає державне стратегічне управління, програмно-цільову, виборчу підтримку доходів товаровиробника, розвиток ринкової інфраструктура, інтегровану форму господарювання, вдосконалення системи кредитування, стимулювання попиту на сільськогосподарську продукцію і продовольство.

ВИСНОВКИ

Уточнено сутнісне трактування інституційно-інноваційного механізму розвитку аграрної сфери як інституційно-інноваційний вплив на соціально-економічні процеси (розподіл, обмін і споживання) як у державному, так і приватному секторах аграрної сфери, який ґрунтується на функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів реалізацію цільових завдань розвитку.

Спираючись на існуючу точку зору про необхідність розробки механізму активізації інноваційної діяльності в аграрній сфері в руслі державної політики інноваційного розвитку, сформовано концептуальну модель регулювання розвитку аграрної сфери, яка охоплює систему взаємодії заходів, спрямованих на активізацію і накопичення інноваційного потенціалу аграрної сфери.

Література:

1. Комяков О.М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. канд. екон. наук. — К., 2000. — 19 с.
2. Котьялова І.В. Фактори впливу загальносвітових тенденцій з підвищення інфляційних очікувань на вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників / І.В.Котьялова // Економіка і управління. — 2009. — № 1. — С. 58—62.
3. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. — К.: Аграрна наука, 2005. — 140 с.
4. Зинченко А.П. Аграрная политика: [учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по агр. спец.]/[Зинченко А.П.,

Назаренко В.И., Шайкин В.В. и др.]; под ред. А.П. Зинченко. — М.: КолосС, 2004. — 304 с.

5. Алейнікова О.В. Державне регулювання аграрного сектора економіки в контексті продовольчого забезпечення населення України: теорія, методологія, сучасні механізми: [монографія] / Олена Володимирівна Алейнікова. — Видавець Т.В. Ємельянова, 2012. — 485 с.

6. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання: моногр. — Х.: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2006. — 320 с.

7. Закон України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р." від 18 жовтня 2005 р., № 2982-IV- Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>

8. Музиченко А.С. Ціновий механізм підвищення конкурентоспроможності АПК України [монографія] / А.С. Музиченко, П.Ю. Курмаєв. — Умань: УДПУ, 2011. — 152 с.

9. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку [монографія] / Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдован Л.В. та ін. / за ред. акад. УААН Б.Й.Пасхавера. — К.: Інститут екон. та прогнозув. НАН України, 2009. — 432 с.

References:

1. Komiakov, O.M. (2000), "State regulation in transition economies", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.
2. Kot'kalova, I.V. (2009), "Factors of influence the global trends of increasing inflation expectations in the domestic agricultural producers", *Ekonomika i upravlinnia*, vol. 1, pp. 58—62.
3. Andriychuk, V.H. Zubets', M.V. and Yurchyshyn, V.V. (2005), *Suchasna ahrarna polityka: problemni aspekty [Modern agricultural policy: problematic aspects]*, *Ahrarna nauka*, Kyiv, Ukraine.
4. Zinchenko, A.P. (2004), *Agrarnaja politika [Agrarian policy]*, KolosS, Moscow, Russia.
5. Alejnikova, O.V. (2012), *Derzhavne rehulivannia ahrarnoho sektora ekonomiky v konteksti prodovol'choho zabezpechennia naseleennia Ukrainy: teoriia, metodolohiia, suchasni mekhanizmy [State regulation of the agricultural sector in the context of of food supply of the population of Ukraine: Theory, Methodology, modern mechanisms]*, Yemel'ianova, Dnipropetrovs'k, Ukraine.
6. Latynin, M.A. (2006), *Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy: mekhanizm derzhavnoho rehulivannia [Agricultural sector of Ukraine's economy: the mechanism of state regulation]*, KharRINADU "Mahistr", Kharkiv, Ukraine.
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2005), "Law "Major Fundamentals of the State Agrarian Policy for the period until 2015", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15> (Accessed 22 Nov 2013).
8. Muzychenko, A.S. and Kurmaiev, P.Yu. (2011), *Tsinovyy mekhanizm pidvyschennia konkurentospromozhnosti APK Ukrainy [The price mechanism for improving the competitiveness of agriculture of Ukraine]*, UDPU, Uman', Ukraine.
9. Paskhaver, B.J. Shubravs'ka, O.V. and Moldovan, L.V. (2009), *Vyklyky i shliakhy ahroprodovol'choho rozvytku [Challenges and ways of agrofood development]*, Instytut ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 13.12.2013 р.*